

การสำรวจการเลี้ยงสัตว์ในชนบทที่จังหวัดนครราชสีมาและร้อยเอ็ด

A SURVEY ON THE FARM-ANIMAL RAISING AND CARE IN THE RURAL AREA OF NAKHON RATCHASIMA AND ROI ET PROVINCES

วิวัฒน์ ชวนใช้

VIVAT CHUANCHAI

ภาควิชาสัตวบาล คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กทม. 10500

Department of Animal Husbandry, Faculty of Veterinary Medicine, Chulalongkorn University, Bangkok Metropolis 10500

Abstract

A survey on the farm-animal raising and care was carried out by interviewing the small farmers at Nakhon Ratchasima and Roi Et provinces. The questionnaire was asked of the kind and the amount of livestocks in each family, such as: buffalo, cattle, pig and poultry; feed and feeding, management system, diseases and prevention; and also the problem and need of the farmers concerning the development of animal production. Seven hundred questionnaires, 457 from 3 Amphurs of Nakhon Ratchasima and 243 from 15 Amphurs of Roi Et were collected and analysed. These basic data can be used as a guideline for teaching and setting up the program of livestock development in the rural area of the North-eastern part of Thailand.

คำนำ

การเลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชของชาวชนบทในภาคอีสาน ได้มีความคืบหน้ามาตั้งแต่ดั้งเดิม การปลูกพืชมักให้ผลผลิตน้อยเนื่องจากความแห้งแล้งตามธรรมชาติ แต่การเลี้ยงสัตว์สามารถทำได้ตลอดปี และในปัจจุบันภาคอีสานเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะควาย วัว

และไก่พื้นบ้าน ซึ่งประโยชน์ของสัตว์เหล่านี้นอกจากใช้เป็นแรงงานหลักในการประกอบอาชีพเพาะปลูกและเป็นอาหารโปรตีนอย่างดีของชาวชนบทแล้ว ยังสามารถขายในราคาค่อนข้างสูงเป็นรายได้ส่วนหนึ่งของครอบครัวอีกด้วย แต่การเลี้ยงสัตว์ในชนบทของภาคอีสานก็ไม่ได้ได้รับความสนใจและดูแลเอาใจใส่จากรัฐบาลเท่าที่ควร ข้อมูลต่างๆ ก็มีน้อย จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลจึงได้มองเห็นความสำคัญของชาวชนบทโดยมีแผนพัฒนาชนบทยากจนทั่วประเทศ โดยเฉพาะ 16 จังหวัดในภาคอีสาน

ดังนั้นเพื่อสนองตอบตามนโยบายของรัฐบาล การสำรวจหาข้อมูลพื้นฐานการเลี้ยงสัตว์ในชนบทยากจนของภาคอีสานจึงได้มีขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดสกลนคร และนครพนม (วิวัฒน์, 2525) ระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน 2524 ในท้องที่ 9 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 54 ตำบล 194 หมู่บ้าน และครั้งนี้เป็นครั้งที่ 2 ได้ทำที่จังหวัดนครราชสีมาและร้อยเอ็ด โดยได้ปรับปรุงแบบสอบถามปรับปรุงวิธีการสัมภาษณ์และวิธีการกรอกข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงให้มากที่สุด

วิธีการสำรวจ

การสำรวจนี้ได้ทำร่วมในโครงการสัตวแพทย์จุฬาฯ อาสา เพื่อพัฒนาชนบทครั้งที่ 8 ซึ่งปฏิบัติงานที่จังหวัดนครราชสีมาและร้อยเอ็ด ระหว่างวันที่ 17 มีนาคม 2525 ถึง 10 เมษายน 2525

การสำรวจทำโดยออกแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการเลี้ยงสัตว์ตามความเป็นจริงที่เกษตรกรปฏิบัติอยู่ โดยเน้นสัตว์เลี้ยงที่สำคัญคือ ควาย วัว สุกร และสัตว์ป่า สอบถามถึงประเภทของสัตว์ และจำนวนที่เลี้ยง จุดประสงค์การเลี้ยง อาหาร ที่อยู่ของสัตว์ ปัญหาโรคสัตว์ และการป้องกันปัญหาโรคผู้ร้ายลักขโมยสัตว์ ความต้องการของเกษตรกรและรวมถึงสื่อการเรียนรู้อาการเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่ด้วย

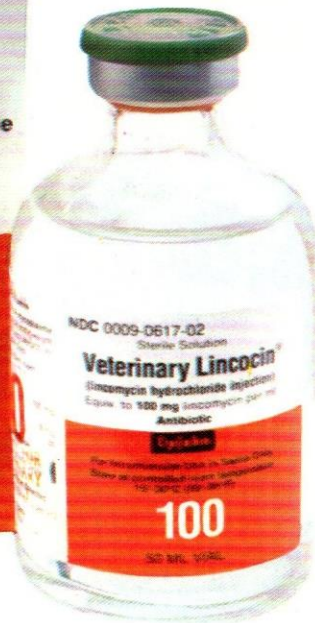
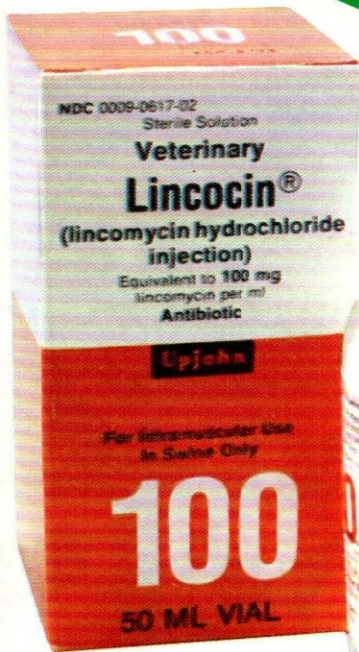
การสอบถามเป็นแบบสุ่มสัมภาษณ์เกษตรกรที่พาสัตว์มารับบริการฉีดวัคซีน - รักษาโรค หมู่บ้านละ 3-5 ราย ในช่วงเวลาปฏิบัติงานโครงการสัตวแพทย์จุฬาฯ อาสา จากนั้นจึงนำข้อมูลมารวบรวมและสรุป ข้อมูลที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันของแต่ละจังหวัดจะรายงานรวมกัน ส่วนข้อมูลเรื่องที่แตกต่างกันจะรายงานแยกเป็นแต่ละจังหวัด

รักษาโรคไขข้ออักเสบ
 โรคติดเชื้อในเม็ดเลือดและที่ผิวหนัง
 โรคติดเชื้อทางระบบหายใจ

Lincocin® ลินโคซิน

50 C.C.
 20 C.C.

อง

บริษัท อพยอห์น จำกัด สหรัฐอเมริกา

ผู้แทนจำหน่าย

บริษัท กรุงเทพ เวท ดริค จำกัด

36 ซอยเย็นจิต ถนนสีลม กรุงเทพฯ โทร. 2114661, 2114671, 211080

นีโอบิโอติก ® ชนิดฉีด!

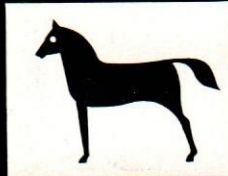
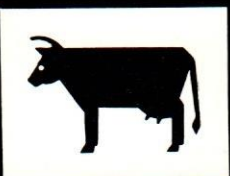
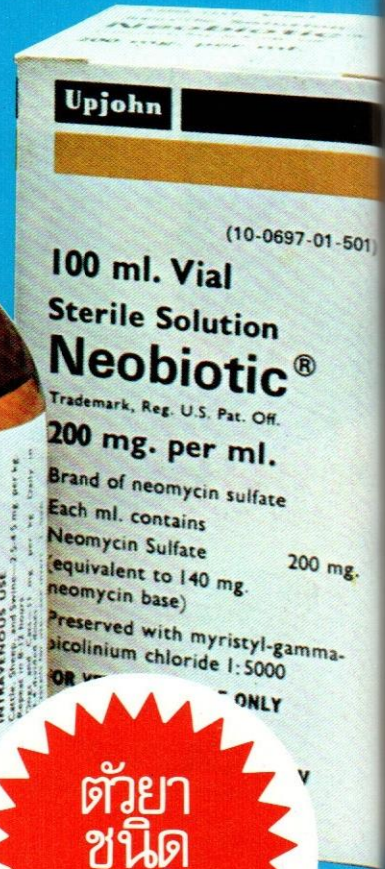
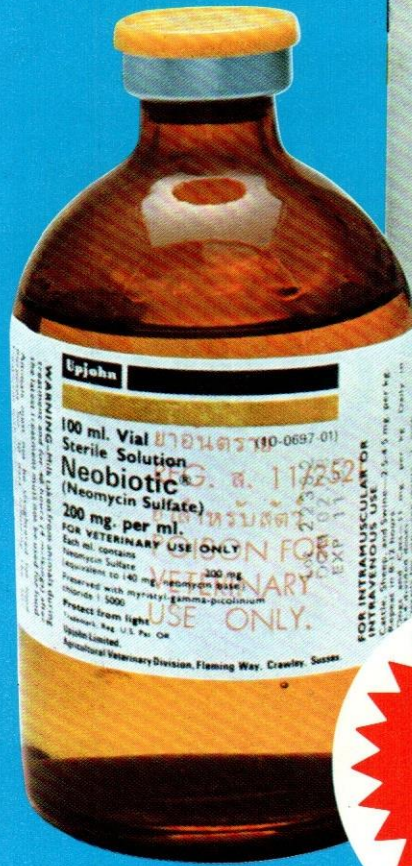
Neobiotic ® Sterile Solution

รักษาโรคติดเชื้อแบคทีเรียทั้งชนิด
เรื้อรังและเฉียบพลัน

รักษาโรคซ้ขาว, ท้องเสียในสุกร

โรคปอดบวม, หลอดลมอักเสบและ
โรคทางระบบหายใจ ใน วัว, ควาย
ม้า, แพะ, แกะ, สุกร, สุนัขและแมว

มีตัวยานีโอเบียซินแรงเป็น 4 เท่า
ของโอบิซอล.

ผลิตภัณฑ์ของ

Upjohn บริษัท อพยอห์น จำกัด สหรัฐอเมริกา

ผู้แทนจำหน่าย

บริษัท กรุงเทพ เวท ดริค

36 ซอยเย็นจิต ถนนสีลม กรุงเทพมหานคร โทร. 2114661, 2114662

ท้องถิ่นที่ทำการสำรวจ

การสำรวจได้ทำในท้องถิ่น 2 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ ของจังหวัดนครราชสีมาซึ่งมีจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ 457 ราย และในท้องถิ่น 13 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ ของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ 243 ราย รวมทั้งหมด 700 ราย (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ท้องถิ่นที่ทำการสำรวจและจำนวนผู้ตอบคำถาม

จังหวัด	อำเภอ	จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม (ราย)
นครราชสีมา :	อ. บัวใหญ่	20	69	286
	อ. กง	8	30	140
	กิ่ง อ. บ้านเหลื่อม	4	9	31
	รวม 2 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ	32 ตำบล	108 หมู่บ้าน	457 ราย
ร้อยเอ็ด :	อ. ธวัชบุรี	8	9	35
	อ. เสดภูมิ	4	8	16
	อ. โพนทอง	4	7	29
	อ. หนองพอก, กิ่ง อ. เมยวดี	5	8	29
	อ. อาจสามารถ, อ. พนมไพร	8	10	34
	อ. จตุรพักตรพิมาน	4	8	14
	อ. เกษตรวิสัย, อ. ปทุมรัตน์	4	7	24
	อ. สุวรรณภูมิ, อ. โพนทราย	3	6	16
	อ. โพนชัย, กิ่ง อ. เมืองสรวง	5	10	25
	อ. เมือง	4	5	21
รวม 13 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ	49 ตำบล	78 หมู่บ้าน	243 ราย	
รวม 2 จังหวัด 15 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ	81 ตำบล	186 หมู่บ้าน	700 ราย	

ข้อมูลจากการสำรวจ

1. ข้อมูลอาชีพเกษตรกร

อาชีพหลักของเกษตรกรที่สำรวจครั้งนี้ส่วนใหญ่คือการทำนา ซึ่งมีถึง 96% ที่ จ. นครราชสีมา และ 98% ที่ จ. ร้อยเอ็ด นอกนั้นมีอาชีพหลักคือรับราชการ ซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู และทำไร่ ค้าขาย

ส่วนอาชีพรองของเกษตรกรทั้งสองจังหวัดนั้นคล้ายคลึงกันคือ ทำไร่ ทำสวน รับจ้าง ค้าขายและรับราชการ

2. ข้อมูลการเลี้ยงควาย

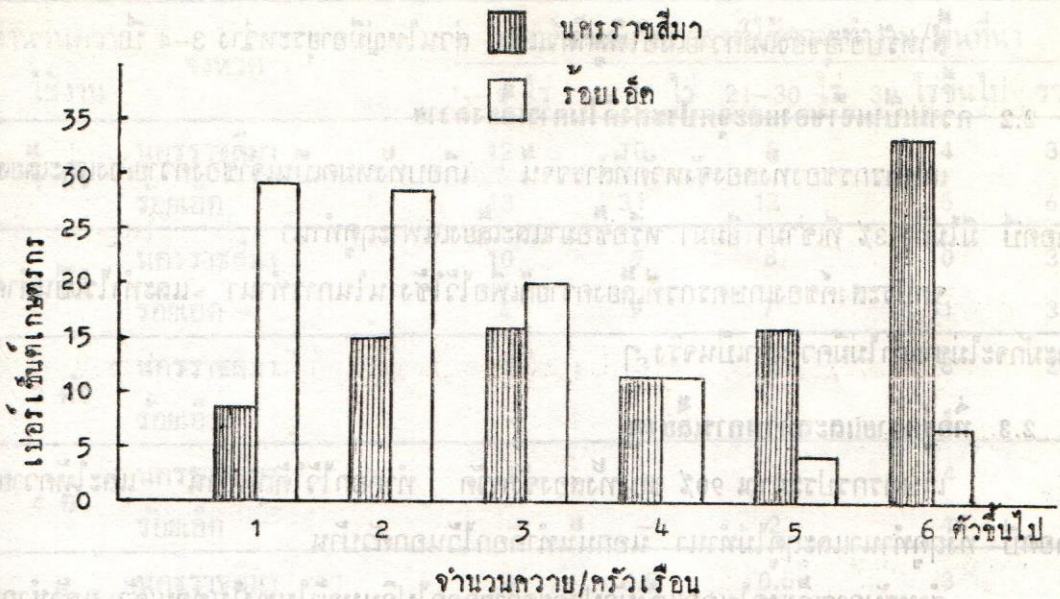
2.1 จำนวนและประเภทของควายที่เลี้ยงในแต่ละครัวเรือน

ในจำนวนเกษตรกร 622 รายที่ตอบคำถามนี้ สามารถแยกประเภทตามจำนวนควายที่เลี้ยงในแต่ละครัวเรือนโดยแบ่งเป็นเปอร์เซ็นต์ของแต่ละจังหวัด ดังแสดงไว้ในตารางที่ 2 และแผนภูมิที่ 1

ตารางที่ 2 เปอร์เซ็นต์เกษตรกรที่เลี้ยงควายตามจำนวนที่เลี้ยงต่อครัวเรือน

จำนวนควาย/ครัวเรือน, ตัว	นครราชสีมา (389 ราย)	ร้อยเอ็ด (233 ราย)
1	8	29
2	15	28
3	16	20
4	12	12
5	16	4
6 ตัวขึ้นไป	33	7

แผนภูมิที่ 1 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่เลี้ยงควายตามจำนวนที่เลี้ยงต่อครัวเรือน

สำหรับประเภทของควายที่เกษตรกรเลี้ยงนั้น ที่ จ. นครราชสีมาเป็นควายดำ 89% และควายเผือก 11% ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ด เป็นควายดำ 94% และควายเผือก 6% ในเรื่องความนิยมของเกษตรกรต่อการเลี้ยงควายดำ-ควายเผือกนั้น ที่ จ. นครราชสีมา เกษตรกรที่นิยมเลี้ยงควายดำมี 87% ควายเผือก 5% และที่นิยมเลี้ยงทั้งสองอย่างมี 8% ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ดนิยมเลี้ยงควายดำ 95% ควายเผือก 4% และที่นิยมเลี้ยงทั้งสองอย่างมีเพียง 1%

ต่อคำถามเพศของควายที่เกษตรกรเลี้ยงและจำนวนลูกควายที่มีอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้สรุปไว้ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 อัตราส่วนควายใหญ่เพศผู้ต่อเพศเมีย   ควายใหญ่เพศผู้ที่ตอนแล้วต่อไม่ได้ตอนและเปอร์เซนต์จำนวนลูกควายต่อจำนวนควายที่เลี้ยงทั้งหมดในแต่ละจังหวัด

ประเภทของควาย	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
ควายใหญ่, เพศผู้ : เพศเมีย	47 : 53	53 : 47
ควายใหญ่เพศผู้, ตอนแล้ว : ไม่ได้ตอน	55 : 45	79 : 21
จำนวนลูกควาย (อายุต่ำกว่า 1 ปี), เปอร์เซนต์	30	14

แผนภูมิที่ 2 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่เลี้ยงควายต่างกันในแต่ละครัวเรือน

สำหรับอายุของแม่ควายเมื่อให้ลูกตัวแรก ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 3-4 ปี

2.2 ความเป็นเจ้าของและจุดประสงค์ในการเลี้ยงควาย

เกษตรกรของทั้งสองจังหวัดที่สำรวจนั้น เกือบทั้งหมดเป็นเจ้าของควายเองและเลี้ยงไว้ตลอดปี มีไม่ถึง 3% ที่เข้ามา ยืมมา หรือซื้อมาและเลี้ยงเฉพาะฤดูทำนา

จุดประสงค์ของเกษตรกรที่เลี้ยงควายก็เพื่อไว้ใช้งานในการทำนา และทำไร่เป็นสำคัญ และมักจะไม่ใช่ขายถ้าไม่มีความจำเป็นจริง ๆ

2.3 ที่อยู่ควายและสภาพการเลี้ยงดู

เกษตรกรประมาณ 90% ของทั้งสองจังหวัด ทำคอกไว้ใต้ถุนบ้าน และให้ควายอยู่ตลอดปี ทั้งฤดูทำนาและฤดูไม่ทำนา นอกนั้นทำคอกไว้นอกตัวบ้าน

สำหรับการเลี้ยงดูในฤดูแล้งมักปล่อยให้ควายออกไปกินหญ้าในทุ่งในตอนเช้า แล้วนำกลับเข้าคอกในตอนเย็นและให้ฟางข้าวหรือบางครั้งตัดหญ้ามาให้กินบ้าง ส่วนในฤดูฝนก็ปล่อยให้กินหญ้าเช่นกัน แต่ปล่อยให้กินในที่ที่ไม่ได้ปลูกข้าว และในตอนเย็นตัดหญ้าสดให้กินในคอกหรือให้ฟางข้าว นอกจากหญ้าสดและฟางข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของควายแล้ว มีเกษตรกรเพียง 5% เท่านั้นที่เคยให้อาหารเสริม ซึ่งได้แก่เกลือ รำและปลายข้าว

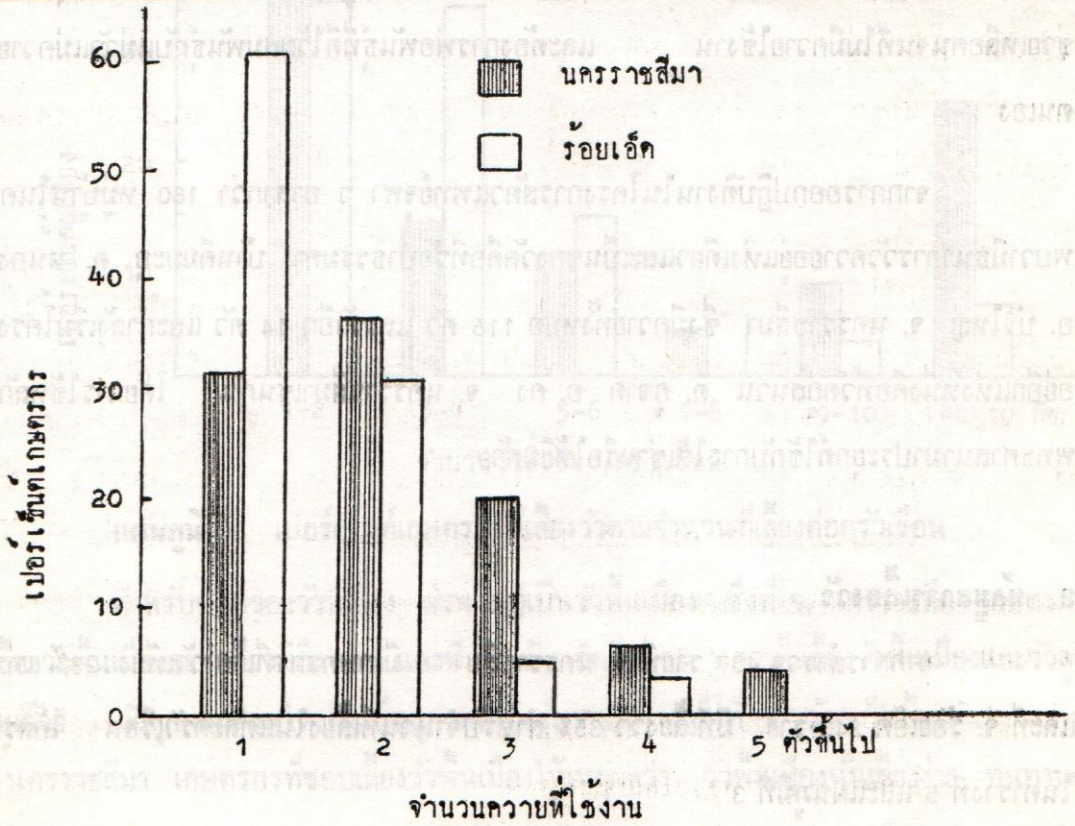
2.4 การใช้ควายทำงาน

เกษตรกรส่วนใหญ่ของทั้งสองจังหวัดนี้ จะเริ่มใช้ควายทำงานเมื่อควายมีอายุ 3 ปี โดยในปีแรกเป็นการฝึกทำงาน แล้วในปีต่อไปจึงให้ทำงานจริง ๆ งานหลักที่ใช้ควายทำคือไถนา นอกนั้นใช้ไถไร่และลากเกวียนบ้าง ดังนั้นช่วงเวลาที่ใช้ควายทำงานหนักจริง ๆ คือช่วงต้นฤดูฝนเพียง 2-3 เดือน โดยให้ควายทำงานในตอนเช้า ประมาณ 2-3 ชั่วโมงและในตอนเย็นอีก 2-3 ชั่วโมง ในการใช้ควายทำงานนี้ เมื่อเปรียบเทียบจำนวนควายต่อขนาดของพื้นที่นาจากคำตอบ 362 ราย ที่ จ. นครราชสีมา และ 223 ราย ที่ จ. ร้อยเอ็ด รวม 585 ราย ได้สรุปไว้ในตารางที่ 4 และแผนภูมิที่ 2

ตารางที่ 4 เปอร์เซนต์จำนวนเกษตรกรที่ใช้ควายทำงานจำแนกตามจำนวนควาย และขนาดพื้นที่นา โดยคิดเปอร์เซนต์รวมในแต่ละจังหวัด

จำนวนควาย ใช้งาน	จังหวัด	เปอร์เซ็นต์เกษตรกรที่ใช้ควายทำงาน/พื้นที่นา				รวม
		1-10 ไร่	11-20 ไร่	21-30 ไร่	30 ไร่ขึ้นไป	
1 ตัว	นครราชสีมา	12	10	6	4	32
	ร้อยเอ็ด	13	31	12	5	61
2 ตัว	นครราชสีมา	10	9	8	10	37
	ร้อยเอ็ด	4	9	7	11	31
3 ตัว	นครราชสีมา	3	3	6	8	20
	ร้อยเอ็ด	-	-	1	4	5
4 ตัว	นครราชสีมา	1	1	1	4	7
	ร้อยเอ็ด	-	-	2	1	3
5 ตัวขึ้นไป	นครราชสีมา	-	0.5	0.5	3	4
	ร้อยเอ็ด	-	-	-	-	-

แผนภูมิที่ 2 เปอร์เซ็นต์เกษตรกรที่ใช้ควายทำงานในแต่ละคววี่เรือน

2.5 ราคาควาย

ควายเพศผู้ที่ขายไปใช้ทำงานมีราคาเฉลี่ยตัวละ 6,000-7,000 บาท ราคาต่ำสุดประมาณ 4,000 บาท และสูงสุดกว่า 10,000 บาทก็ยังมี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปร่างลักษณะและความสมบูรณ์ของควาย ส่วนควายงานเพศเมียส่วนใหญ่มีราคาอยู่ระหว่าง 4,000-6,000 บาท และควายที่ขายไปเข้าโรงฆ่าสัตว์เฉลี่ยตัวละ 3,000-5,000 บาท

2.6 ความเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับธนาคารควาย

เนื่องจากโครงการธนาคารวัวควายเกือบไม่มีเข้าถึงหมู่บ้านของเกษตรกรในทั้งสองจังหวัด ดังนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่จึงยังไม่ทราบวัตถุประสงค์และรายละเอียดของโครงการนี้ แต่จากการสอบถามถึงความต้องการ ส่วนใหญ่อยากให้มีธนาคารวัวควายในหมู่บ้านของตน โดยให้เหตุผลว่าเพื่อช่วยเหลือคนจนที่ไม่มีควายใช้งาน และต้องการพ่อพันธุ์ที่ดีไว้ผสมพันธุ์กับแม่วัวแม่ควายของตนเอง

จากการออกปฏิบัติงานในโครงการสัตว์แพทย์จุฬาฯ อาสากว่า 180 หมู่บ้านในครั้งนั้น พบว่ามีธนาคารวัวควายอยู่แห่งเดียวและเป็นของวัดคือที่วัดป่าธรรมคา บ้านคิมมะอู ต. หนองหว้า อ. บัวใหญ่ จ. นครราชสีมา ซึ่งมีควายทั้งหมด 116 ตัว และวัวอีก 14 ตัว และกำลังเริ่มโครงการอยู่อีกแห่งหนึ่งคือที่วัดกุสนนวน ต. กุซนาค อ. คง จ. นครราชสีมาเช่นกัน โดยการใช้หลักทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการให้เช่าหรือให้ยืมตัว

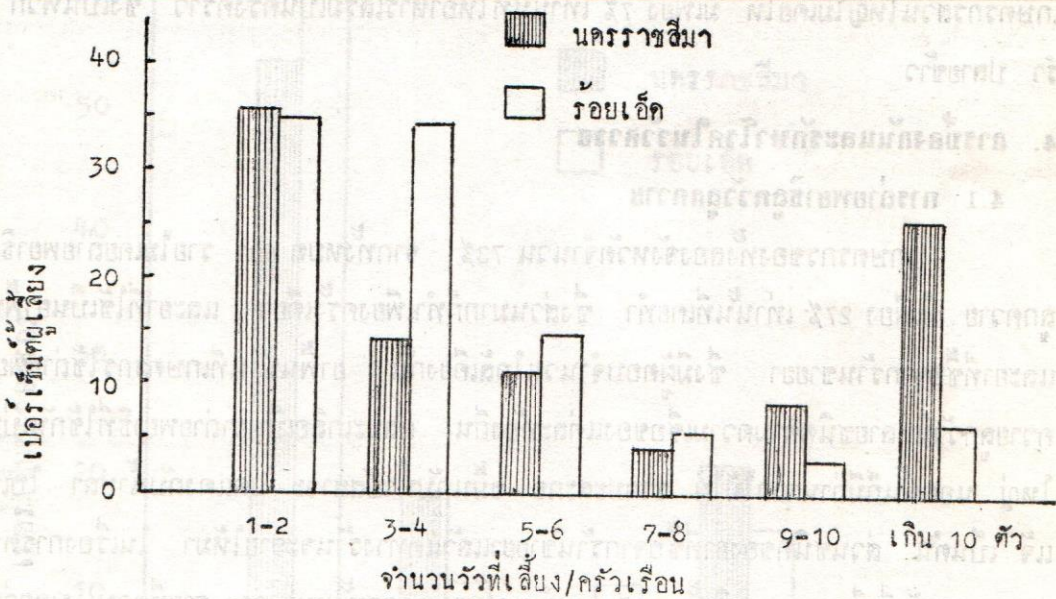
3. ข้อมูลการเลี้ยงวัว

จากการสำรวจ 457 รายที่ จ. นครราชสีมา มีเกษตรกรที่เลี้ยงวัวเพียง 23% เท่านั้น และที่ จ. ร้อยเอ็ด 243 ราย มีที่เลี้ยงวัว 35% สำหรับจำนวนที่เลี้ยงในแต่ละครัวเรือน ได้สรุปไว้ในตารางที่ 5 และแผนภูมิที่ 3

ตารางที่ 5 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่เลี้ยงวัว จำแนกตามจำนวนที่เลี้ยงต่อครัวเรือน

จำนวนวัวที่เลี้ยง/ครัวเรือน, ตัว	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
1-2	36	35
3-4	14	34
5-6	12	15
7-8	4	6
9-10	8	3
มากกว่า 10 ตัวขึ้นไป	26	7

แผนภูมิที่ 3 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่เลี้ยงวัวตามจำนวนที่เลี้ยงต่อครัวเรือน

สำหรับชนิดของวัวที่เลี้ยง ส่วนใหญ่เป็นวัวพื้นเมือง ซึ่งที่ จ. นครราชสีมา เกษตรกรที่เลี้ยงวัวพื้นเมืองอย่างเดียวมีถึง 77% และที่ จ. ร้อยเอ็ดมี 60% นอกนั้นเลี้ยงวัวพื้นเมืองและวัวลูกผสมด้วย วัวลูกผสมส่วนใหญ่จะเป็นลูกผสมพันธุ์บรามัน ซึ่งที่ จ. ร้อยเอ็ดเลี้ยงกันมากกว่าที่ จ. นครราชสีมา เกษตรกรที่ชอบเลี้ยงวัวพื้นเมืองให้เหตุผลว่า วัวพื้นเมืองนั้นเลี้ยงง่าย ทนทานดี

ซื้อมาราคาไม่แพงและขายง่าย แต่ก็มีบางรายตอบว่าไม่มีพันธุ์อื่นดีกว่าที่เลี้ยงอยู่ ส่วนผู้ที่ชอบเลี้ยงลูกผสมพันธุ์บรามันให้เหตุผลว่า วัลลูกผสมบรามันนั้นตัวใหญ่ โตเร็ว ใช้เทียมเกวียนได้ดี และขายได้ราคาดี

จุดประสงค์ในการเลี้ยงวัวคือเพื่อไว้ใช้งานโดยเฉพาะใช้ลากเกวียน เลี้ยงไว้ขาย เป็นวัวงานและขายไปฆ่า ซึ่งมีเปอร์เซ็นต์ผู้ตอบใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีบางรายที่เลี้ยงไว้เพื่อผสมพันธุ์ขายลูก และเพื่อเอามูลวัวทำปุ๋ยด้วย สำหรับราคาวัว ถ้าเป็นวัวงานราคาโดยเฉลี่ยประมาณตัวละ 5,000-6,000 บาท ส่วนที่ขายไปฆ่าราคาเฉลี่ย 3,000-4,000 บาท

สภาพการเลี้ยงวัวก็เช่นเดียวกับการเลี้ยงควายคือ เกษตรกรส่วนใหญ่ทำคอกไว้ใต้ถุนบ้าน และกลางวันปล่อยออกไปเลี้ยงในทุ่ง ทั้งในฤดูแล้งและในฤดูฝน ในเรื่องอาหารเสริมเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยให้ มีเพียง 7% เท่านั้นที่ให้อาหารเสริมเป็นครั้งคราว ซึ่งเป็นพวก กليسอรา ปลายข้าว

4. การป้องกันและรักษาโรคในวัวควาย

4.1 การถ่ายพยาธิลูกวัวควาย

เกษตรกรของทั้งสองจังหวัดจำนวน 73% จากทั้งหมด 601 รายไม่เคยถ่ายพยาธิลูกวัวควาย มีเพียง 27% เท่านั้นที่เคยทำ ซึ่งส่วนมากก็ทำเพียงครั้งเดียว และยาที่ใช้เป็นยาพื้นบ้าน และยาที่ซื้อจากร้านขายยา ซึ่งมีผู้ตอบจำนวนใกล้เคียงกัน ยาพื้นบ้านที่เกษตรกรใช้ถ่ายพยาธิลูกวัวควายมีหลายชนิดตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ผลมะเกลือเป็นยาถ่ายพยาธิที่ใช้กันเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นก็ยังมีถ่านจากไม้ไผ่ รากมะละกอ ขมิ้นกับน้ำปัสสาวะ มดแดงกับน้ำปลา ใบเหมือดแจ้ เป็นต้น ส่วนชนิดของยาที่ซื้อจากร้านขายยาแล้วแต่ทางร้านจะขายให้มา ในเรื่องการตายของลูกวัวควายที่เกิดเนื่องจากพยาธินั้น 48% ของจำนวนเกษตรกรทั้งหมด 320 รายที่ตอบ บอกว่ามีตายเนื่องจากพยาธิได้เดือนตัวกลม

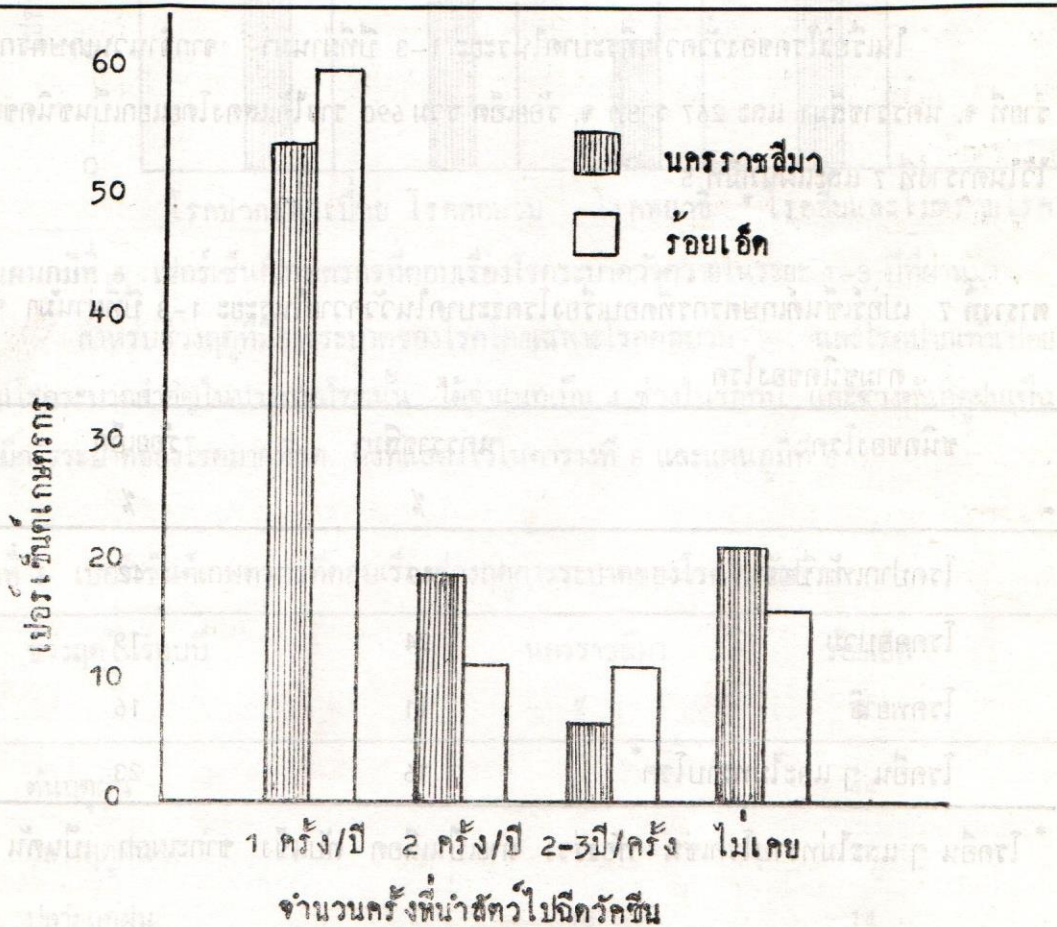
4.2 การฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดวัวควาย

จากจำนวนผู้ที่ตอบ 300 ราย ที่ จ. นครราชสีมา และ 228 ราย ที่ จ. ร้อยเอ็ด รวม 528 ราย ในเรื่องการรับบริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดวัวควาย ได้แสดงไว้ในตารางที่ 6 และแผนภูมิที่ 4

ตารางที่ 6 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่นำวัวควายไปรับบริการฉีดวัคซีน จำแนกตามจำนวนครั้งที่รับบริการในแต่ละจังหวัด

จำนวนครั้งที่รับบริการ	นครราชสีมา		ร้อยเอ็ด	
		%		%
ปีละ 1 ครั้ง	54		60	
ปีละ 2 ครั้ง	18		12	
2-3 ปี/ครั้ง	7		12	
ไม่เคยรับบริการ	21		16	

แผนภูมิที่ 4 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่นำสัตว์ไปรับบริการฉีดวัคซีน

ชนิดของวัคซีนที่สัตวแพทย์มาฉีดให้เป็นวัคซีนป้องกันโรคคอบวมและโรคปากเท้าเปื่อย ส่วนวัคซีนป้องกันโรคแท้งติดต่อกันที่ฉีดในลูกสัตว์นั้น เกษตรกรฉีดกันน้อยมาก ในเรื่องความนิยมวัคซีนวัวควาย เกษตรกรเกือบทั้งหมดที่ให้สัมภาษณ์นิยมมาก โดยให้เหตุผลว่าสามารถป้องกันโรคที่จะเกิดกับสัตว์ของตนได้ และที่นำสัตว์มาฉีดวัคซีนเพราะไม่ยากให้สัตว์ของตนเป็นโรคตาย เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ เมื่อวัวควายได้รับการฉีดวัคซีนแล้วทำให้ตัวเกษตรกรเองมีความมั่นใจว่าสัตว์ของตนจะไม่เป็นโรค

4.3 ปัญหาโรคระบาดในวัวควาย

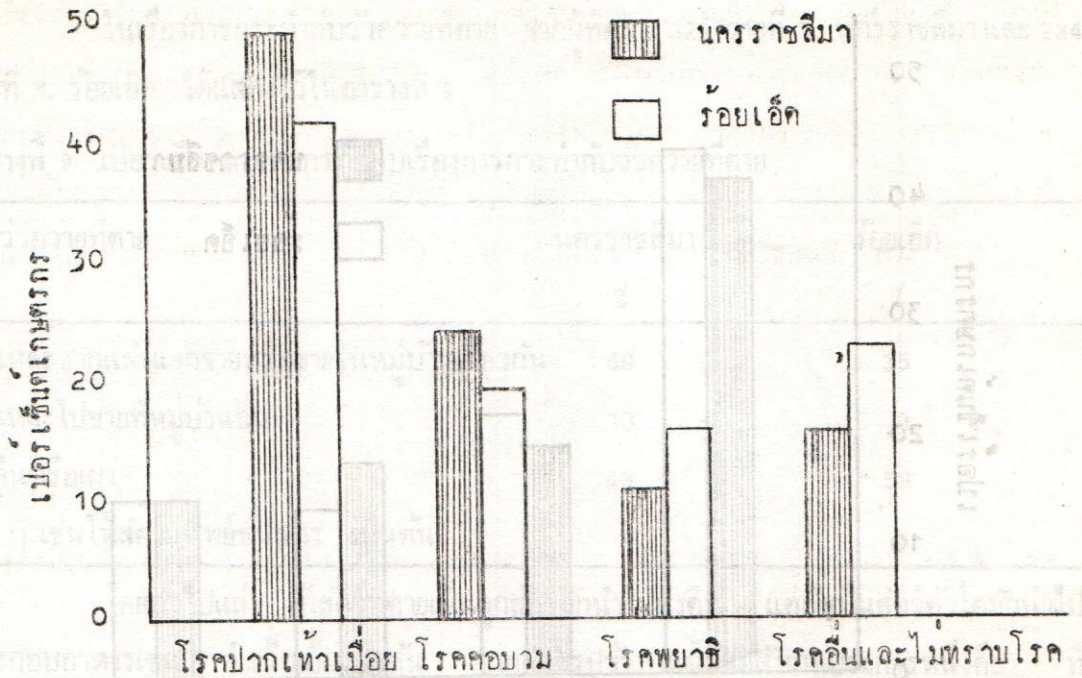
ในเรื่องโรคของวัวควายที่ระบาดในระยะ 1-3 ปีที่ผ่านมา จากจำนวนเกษตรกร 423 รายที่ จ. นครราชสีมา และ 267 รายที่ จ. ร้อยเอ็ด รวม 690 รายได้แสดงโดยแยกเป็นชนิดของโรคไว้ในตารางที่ 7 และแผนภูมิที่ 5

ตารางที่ 7 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องโรคระบาดในวัวควายในระยะ 1-3 ปีที่ผ่านมา จำแนกตามชนิดของโรค

ชนิดของโรค	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
โรคปากเท้าเปื่อย	49	42
โรคคอบวม	24	19
โรคพยาธิ	11	16
โรคอื่น ๆ และไม่ทราบโรค*	16	23

* โรคอื่น ๆ และไม่ทราบโรคเช่น ท้องร่วง ถ่ายเป็นเลือด ตับแข็ง ขากะแผลก เป็นต้น

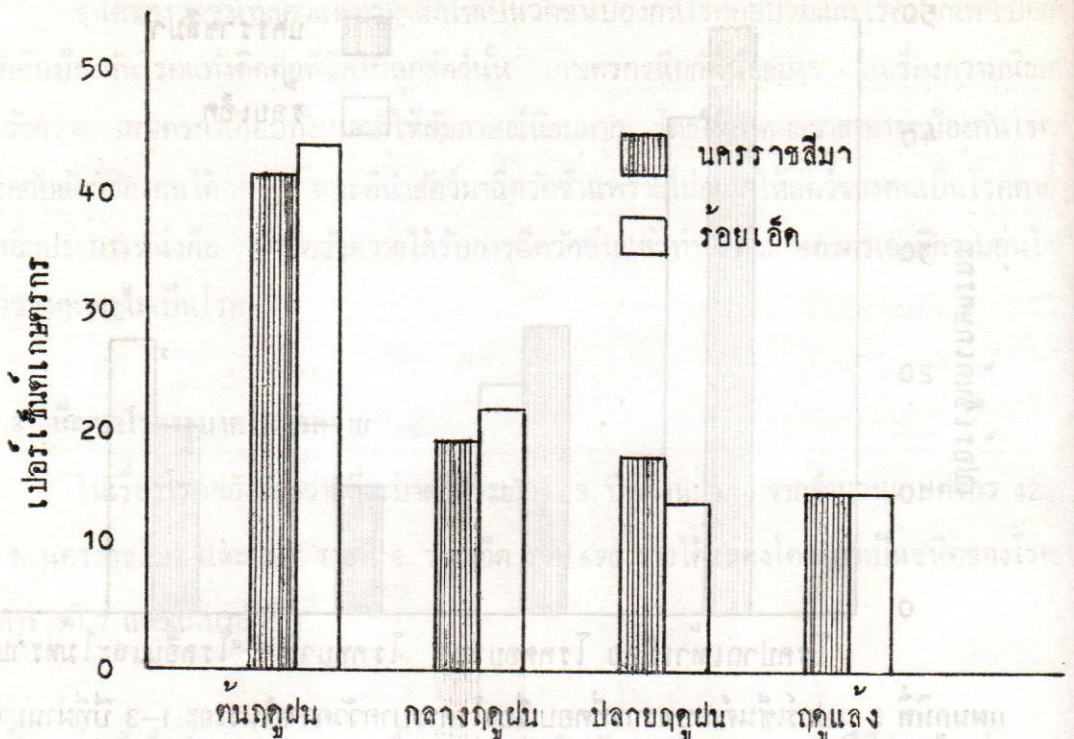
แผนภูมิที่ 5 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องโรคระบาดวัลควายในระยะ 1-3 ปีที่ผ่านมา

สำหรับช่วงฤดูที่มีการระบาดของโรคโดยเฉพาะโรคคอบวม และโรคปากเท้าเปื่อย ซึ่งเป็นโรคระบาดสำคัญในประเทศไทยนั้น ได้จำแนกเป็น 4 ช่วงในรอบปี และช่วงต้นฤดูฝนเป็นช่วงที่มีการระบาดของโรคมากที่สุด ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 8 และแผนภูมิที่ 6

ตารางที่ 8 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องช่วงฤดูการระบาดของโรคในวัลควาย

ช่วงฤดูในรอบปี	นครราชสีมา		ร้อยเอ็ด	
	%	จำนวน	%	จำนวน
ต้นฤดูฝน	43	10	44	11
กลางฤดูฝน	19	5	22	6
ปลายฤดูฝน	18	5	14	4
ฤดูแล้ง	20	5	20	5

แผนภูมิที่ 6 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องช่วงฤดูกาลระบาดของโรคในวัวควาย

สำหรับการแท้งลูกในวัวควาย ข้อมูลจากทั้งสองจังหวัดเหมือนกันคือ ประมาณ 50% ของเกษตรกรทั้งหมด 464 ราย (จ. นครราชสีมา 240 ราย และ จ. ร้อยเอ็ด 224 ราย) ตอบว่าเคยมีแท้งลูก และการแท้งลูกในช่วง 3 เดือนแรกของการตั้งท้องกับในช่วงหลังที่ตั้งท้องเกิน 6 เดือนไปแล้ว มีจำนวนผู้ตอบในแต่ละจังหวัดใกล้เคียงกัน

4.4 การรักษาวัวควายที่ป่วย

ในกรณีที่มีวัวควายป่วย 55% ของเกษตรกรที่ จ. นครราชสีมาตอบว่ารักษาเอง โดยซื้อยาซึ่งส่วนมากเป็นยาปฏิชีวนะจากร้านขายยา การรักษาโดยใช้ยาพื้นบ้านก็มีบ้าง ส่วนใหญ่เป็นประเภทเปลือกไม้แห้งๆ เช่น เปลือกไม้ประดู่ เปลือกไม้มะค่า เป็นต้น แล้วรอกให้สัตว์กิน ส่วนในรายที่ไปตามสัตวแพทย์มารักษามีเพียง 28% เท่านั้น และที่ให้หมออนามัยและหมอเถื่อนรักษามีเป็นส่วนน้อย สำหรับที่ จ. ร้อยเอ็ด เกษตรกรที่รักษาเองมี 42% และที่ให้สัตวแพทย์รักษามี 48% นอกนั้นให้หมออนามัยและหมอเถื่อนรักษา

ในเรื่องการกระทำกับวัวควายที่ตาย จากผู้ที่ตอบ 323 รายที่ จ. นครราชสีมา และ 234 รายที่ จ. ร้อยเอ็ด ได้แสดงไว้ในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องการกระทำกับวัวควายที่ตาย

วัวควายที่ตาย	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
ฆ่าแหละซากแล้วแจกจ่ายหรือขายในหมู่บ้านเดียวกัน	40	35
ฆ่าแหละไปขายที่หมู่บ้านอื่น	13	3
ฝังดินหรือเผา	43	59
อื่น ๆ เช่น ให้สัตว์แพทย์ชันสูตร เป็นต้น	4	3

โดยทั่วไปแล้ว ถ้าสัตว์ที่ตายเป็นลูกสัตว์มักนำไปฝังดิน แต่ถ้าเป็นสัตว์โตมักนำไปประกอบอาหารเช่น ทำเนื้อเค็ม เป็นต้น จากผลสรุปข้างบนนี้มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ที่ จ. นครราชสีมา เกษตรกรที่นำวัวควายที่ตายมากินมีมากกว่าที่ จ. ร้อยเอ็ด ซึ่งเกษตรกรของจังหวัดหลังนี้ส่วนใหญ่นำไปฝังดินหรือเผา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรของ จ. ร้อยเอ็ดมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องสุขศึกษามากกว่าก็เป็นได้

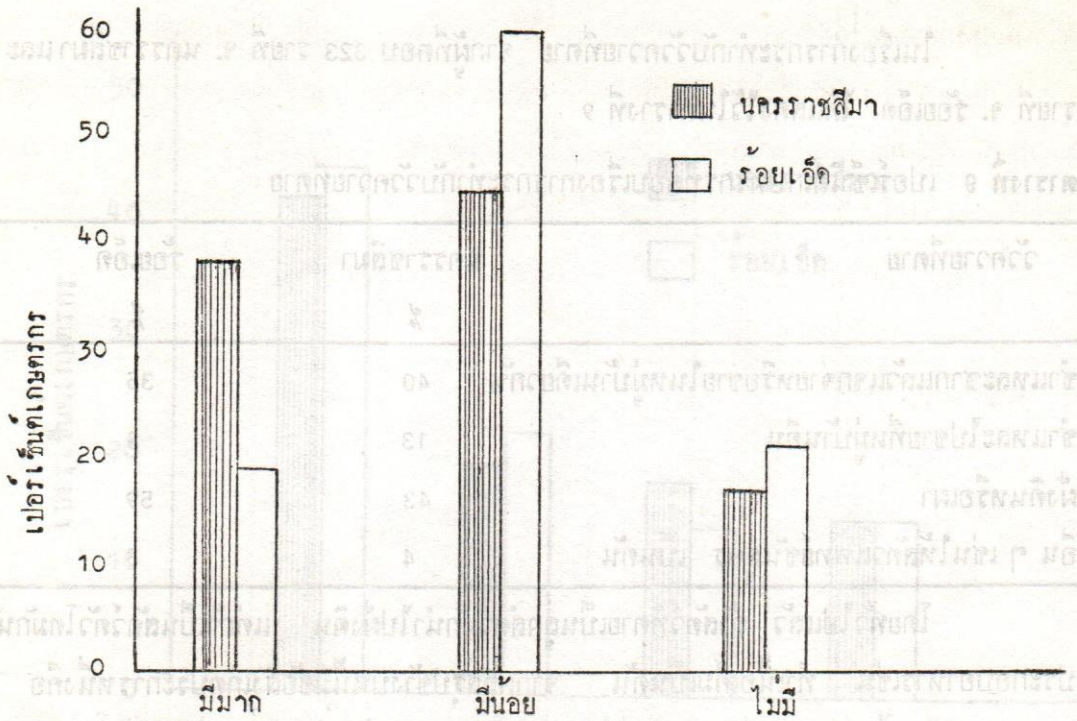
5. ปัญหาโรคผู้ร้ายลักขโมยวัวควาย

จากผู้ตอบ 375 รายที่ จ. นครราชสีมา และ 227 ราย ที่ จ. ร้อยเอ็ด ได้สรุปข้อมูลปัญหาที่แสดงไว้ในตารางที่ 10 และแผนภูมิที่ 7

ตารางที่ 10 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องปัญหาโรคผู้ร้ายลักขโมยวัวควาย

การลักขโมยวัวควาย	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
มีมาก	38	19
มีน้อย	45	60
ไม่มี	17	21

แผนภูมิที่ 7 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องปัญหาการลักขโมยวัวควาย

สำหรับคนที่ขโมยส่วนใหญ่เป็นคนที่มาจากหมู่บ้านอื่นหรือไม่ทราบว่าเป็นใคร ที่เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกันมีน้อยมาก ในการติดตามวัวควายที่หาย เกษตรกรมักติดตามกันเองและในการป้องกันก็คอยระมัดระวังกันเองเช่น จัดเวรยามหมู่บ้านเป็นต้น รายที่อาศัยตำรวจมีน้อยมาก (ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าไม่มีตำรวจประจำหมู่บ้านก็เป็นได้)

จากการสอบถามถึงผลการติดตามวัวควายที่หายที่ จ. นครราชสีมา มีผู้ตอบ 313 ราย และที่ จ. ร้อยเอ็ด มีผู้ตอบ 207 ราย ได้สรุปไว้ในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องผลการติดตามวัวควายที่หาย

ผลการติดตามวัวควายที่หาย	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
ได้คืนมาเป็นๆ	50	34
ได้คืนเป็นซาก (ถูกฆ่าแล้ว)	5	20
ไม่ได้คืน	45	46

ข้อสังเกตในปัญหาโจรผู้ร้ายลักขโมยวัวควายนี้ จะเห็นว่าจากแผนภูมิที่ 7 ที่ จ. ร้อยเอ็ด การลักขโมยวัวควายมีน้อยกว่าที่ จ. นครราชสีมา แต่ที่ได้คืนมาเป็นๆ นั้นก็น้อยกว่าที่ จ. นครราชสีมาด้วย (ตารางที่ 11)

6. ข้อมูลการเลี้ยงสุกร

จากผู้ที่ตอบเรื่องการเลี้ยงสุกรทั้งหมด 501 ราย ซึ่งเป็นที่ จ. นครราชสีมา 324 ราย และที่ จ. ร้อยเอ็ด 177 ราย ได้สรุปข้อมูลไว้ในตารางที่ 12 ตารางที่ 12 เปอร์เซ็นต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องการเลี้ยงสุกร

การเลี้ยงสุกร	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
จำนวนเกษตรกรทั้งหมดที่เลี้ยงสุกร	27	31
จำนวนเกษตรกรที่เลี้ยงจำนวน 1-5 ตัว	82	73
ชนิดของสุกรที่เลี้ยง :-		
แม่สุกร	36	41
พ่อพันธุ์	24	19
สุกรขุน	40	40

จากตารางที่ 12 นี้ จะเห็นว่า เกษตรกรใน 2 จังหวัดนี้ เลี้ยงสุกรกันน้อย และส่วนใหญ่จะเลี้ยงจำนวนน้อยไม่เกิน 5 ตัว

สภาพการเลี้ยงส่วนใหญ่เลี้ยงในคอกกินหรือคอกกินที่ปูไม้บางส่วน หรือคอกซีเมนต์ อาหารที่ใช้เลี้ยงเป็นรำผสมปลายข้าวหรือรำอย่างเดียวเป็นหลัก และที่เลี้ยงด้วยอาหารถุงบริษัทก็มีบ้าง ระยะเวลาที่เลี้ยงจากหย่านมถึงขาย เกษตรกรจำนวน 61% เลี้ยงนานกว่า 7 เดือนขึ้นไป

สำหรับปัญหาโรคของสุกรที่เกษตรกรพบคือ โรคอหิวาต์สุกรมีผู้ตอบ 11% โรคท้องร่วง 30% โรคหอบไอ 25% โรคพยาธิ 19% โรคอื่น ๆ 11% และที่ตอบว่าไม่เคยเป็นโรคมี่ 4% ในเรื่องการถ่ายพยาธิ ที่ตอบว่าถ่ายปีละ 2 ครั้งมี 19% ถ่ายปีละครั้งมี 29% ที่ถ่าย 2-3ปี/ครั้งมี 7% และที่ไม่เคยถ่ายพยาธิเลยมี 45% สำหรับยาที่ใช้เป็นยาที่ซื้อจากร้านขายยาเกือบทั้งหมด และที่ซื้อจากสัตว์แพทย์อำเภอก็มีบ้าง ในเรื่องการฉีดวัคซีนป้องกันโรคอหิวาต์สุกร เกษตรกรจำนวนกว่า 80% ไม่เคยฉีดวัคซีนให้กับสุกรของตน

7. ข้อมูลการเลี้ยงสัตว์ปีก

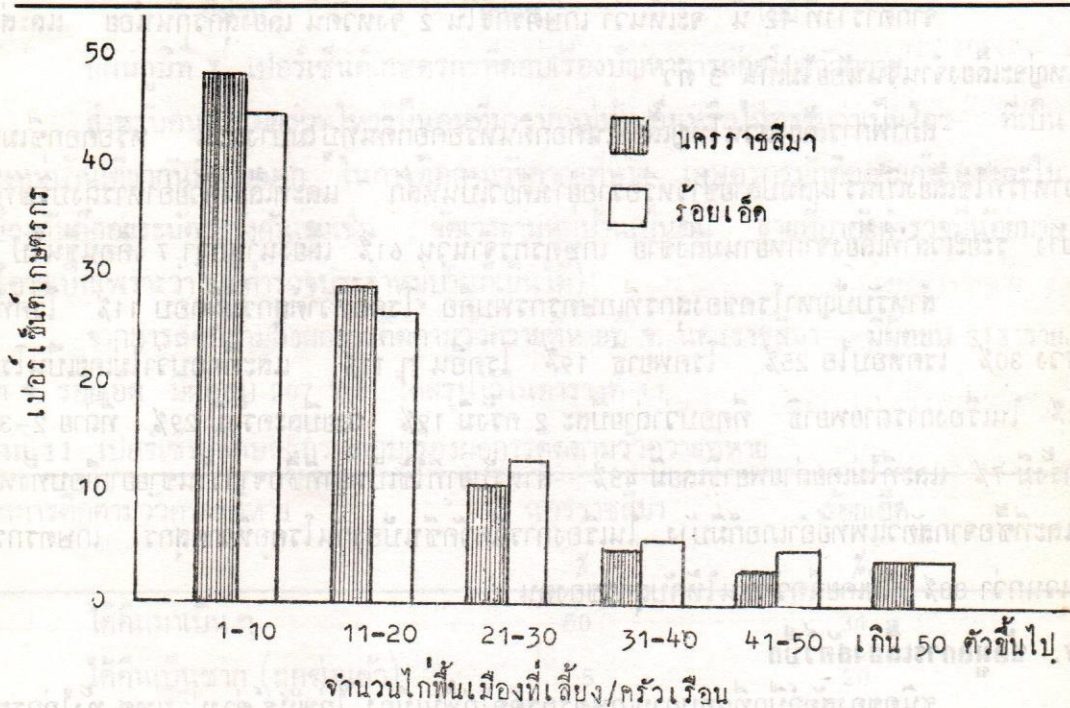
ชนิดของสัตว์ปีกที่สอบถามเกษตรกรคือไก่พื้นเมือง ไก่พันธุ์ต่างประเทศ ทั้งไก่กระทง และไก่ไข่ เบ็ด ไก่วง และห่าน จากคำตอบทั้งหมด 626 ราย ซึ่งเป็นที่ จ. นครราชสีมา 371

ราย และที่ จ. ร้อยเอ็ด 255 ราย สรุปได้ดังนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงไก่พื้นเมือง ซึ่งที่ จ. นครราชสีมา มีจำนวน 84% และที่ จ. ร้อยเอ็ด 77% สำหรับจำนวนไก่ที่เลี้ยงได้แสดงไว้ใน ตารางที่ 13 และแผนภูมิที่ 8

ตารางที่ 13 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่เลี้ยงไก่พื้นเมืองจำแนกตามจำนวนไก่ที่เลี้ยง

จำนวนไก่พื้นเมือง, ตัว	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
1-10	48	45
11-20	29	27
21-30	11	13
31-40	5	6
41-50	3	5
มากกว่า 50 ตัวขึ้นไป	4	4

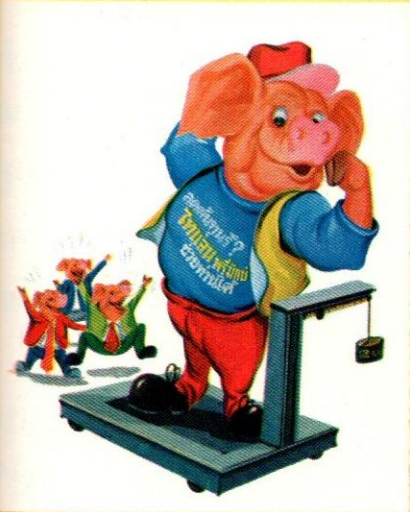
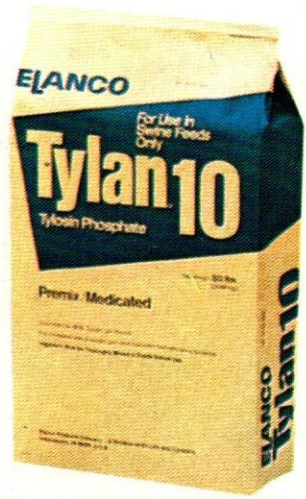

แผนภูมิที่ 8 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่เลี้ยงไก่พื้นเมืองจำแนกตามจำนวนไก่ต่อครัวเรือน

เลี้ยงหมูให้ได้กำไร ต้องประหยัดอาหาร เพราะอาหารมีมูลค่ากว่า 75% ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด

ไทแลน พรีเม็กซ์ ช่วยท่านประหยัดอาหารหมูได้เกือบตัวละ 10 กิโลกรัม และเพิ่มกำไรได้อย่างเต็มที่

ทดสอบแล้ว
กับหมูทั้งหมด
23,838 ตัว

สถิติเปรียบเทียบ	ยาอื่น ๆ	ไทแลน	ไทแลนชนะ
อัตราการโต (กก./วัน)	0.65	0.67	3.1%
เวลาเพื่อเพิ่มน้ำหนัก 70 กก.	107 วัน	106 วัน	1 วัน
อัตราแลกเนื้อ	3.789	3.654	3.7%
อาหารเพื่อเพิ่มน้ำหนัก 100 กก.	378.9 กก.	365.4 กก.	13.5 กก.

ทดลองแล้วในมหาวิทยาลัย และฟาร์มถึง

205 แห่ง โดยใช้หมู 23,838 ตัว ปรากฏว่าหมูไทแลนกินอาหารน้อยกว่าถึง 13.5 กก. ต่อน้ำหนักที่เพิ่มขึ้น 100 กก. ถ้าท่านขุนหมูจาก 30 กก.-100 กก. รวมน้ำหนักเพิ่ม 70 กก. ท่านอาจจะประหยัดอาหารได้ถึง 9.5 กก. ต่อหมูหนึ่งตัว และถ้าท่านเลี้ยงหมูปีละ 5,000 ตัว ก็อาจประหยัดอาหารได้ถึง 47.5 ตัน

น้ำหนัก 30-60 กก. ใช้ไทแลน 10 พรีเม็กซ์ จำนวน 100 กรัม ผสมอาหาร 100 กก. ให้หมูกินตลอด

น้ำหนัก 60-120 กก. ใช้ไทแลน 10 พรีเม็กซ์ จำนวน 50 กรัม ผสมอาหาร 100 กก. ให้หมูกินตลอด

อีแลนโค

ไทแลน® พรีเม็กซ์

เพิ่มผลกำไรคุ้มค่า

โรคโพรงจมูกอักเสบ

หมูจะมีอาการไอ จาม มีน้ำมูก (บางครั้งอาจมีเลือดปน) ตาอาจจะแดง น้ำตาไหล มีแถบสีดำใต้ขอบตาเพราะฝุ่นเกาะอยู่ที่คราบน้ำตา ถ้าเป็นขั้นรุนแรง หมูจะเบี้ยวไปข้างหนึ่ง หรือหดรัดลง เพราะม้วนกระดูกอ่อนที่เป็นเสมือนเครื่องกรองฝุ่นละอองและเชื้อโรคในอากาศนั้นถูกกัดกร่อนทำลายเสียแล้ว

โรคปอดบวม

ในเมืองไทยโดยมากมักจะพบหมูอมโรคปอดบวมไว้ ซึ่งสร้างความสูญเสียทางเศรษฐกิจได้มาก เพราะหมูได้แต่กิน และไม่ยอมโต

สาเหตุหนึ่งของโรคปอดบวมคือ ม้วนกระดูกอ่อนในจมูกถูกกัดกร่อน โดยเชื้อโรคจนเป็นโพรงกลวง เชื้อโรคจึงผ่านเข้าปอดได้โดยง่าย

โรคท้องเสียไวรัสโอ

โรคท้องเสียมีสาเหตุมากมาย แลรุนแรงที่สุดอันหนึ่งคือโรคท้องเสียเกิดจากเชื้อไวรัสโอ ซึ่งอาจรุนแรงจนอุจจาระมีเลือดปนออกมา โรคท้องเสียไวรัสโอนี้ นอกจากจะทำให้ลูกหมูตายได้แล้ว ยังทำให้พวกที่รอดนั้นมีอึดติบโตไม่ดีและประสิทธิภาพการอาหารก็ไม่ดีด้วย

สูตรต้องการระบบหายใจที่แข็งแรง

ไทแลน ซัลฟา ช่วยทำงานได้ อย่างคุ้มค่า และ ช่วยลดความสูญเสียอันเกิดจากโรคที่สามนี้ ซึ่งเป็นกันมาในเมืองไทย

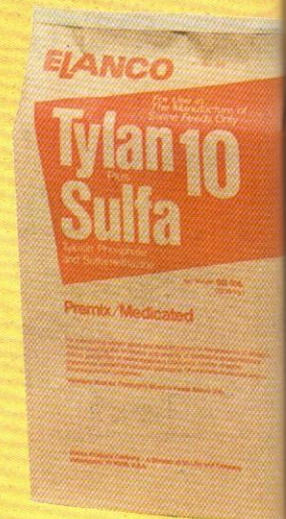
จึงควร ป้องกันก่อน ตั้งแต่แม่หมูจนถึงลูกหมูอย่างทั่วถึง

วิธีใช้ ไทแลน 10 ซัลฟา

ผสมไทแลน 10 ซัลฟา จำนวน 500 กรัม ต่ออาหาร 100 กก.

แม่หมู: กิน 3-5 สัปดาห์ก่อนคลอด และ 2-3 สัปดาห์หลังคลอด

ลูกหมู: กินตลอดจนถึงน้ำหนัก 30 กก.

สำหรับสภาพการเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกร กว่า 95% เลี้ยงแบบปล่อย ไม่ได้ขังกรง หรือขังคอก

นอกจากไก่พื้นเมืองแล้ว ยังมีเกษตรกรอีกจำนวนหนึ่งที่เลี้ยงเบ็ดตัว ซึ่งมีจำนวน 15% ที่ จ. นครราชสีมา และ 18% ที่ จ. ร้อยเอ็ด สัตว์ปีกอื่นที่เลี้ยงอยู่บ้าง ก็มีไก่วง ห่าน และไก่กระทงพันธุ์ต่างประเทศ

จุดประสงค์ในการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้เพื่อไว้ฆ่ากินเองและเอาไว้ขาย ส่วนเบ็ดเลี้ยงไว้เอาไข่ ที่เลี้ยงไว้ดูเล่นหรือเลี้ยงไว้เป็นไก่ชนมีอยู่บ้าง

สำหรับอาหารที่ใช้เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นข้าวเปลือกและปลายข้าว ที่เป็นรำ ข้าวสุก อาหารถุงบริษัทมีจำนวนน้อย และที่ตอบว่าไม่เคยให้อาหารเลยก็มีน้อยด้วย

ในเรื่องปัญหาโรคของไก่ในสองจังหวัดนี้คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีผู้ตอบว่าเป็นโรคทำไก่ (หรือโรคนิวคาสเซิล) 38% โรคซัขาว 30% โรคหวัด 15% ฝีดาษ 7% โรคบิด 3% และอื่น ๆ อีก 7% การระบาดของโรคมักเกิดในฤดูแล้ง 43% ต้นฤดูฝน 23% กลางฤดูฝน 7% ปลายฤดูฝน 6% และที่ตอบว่าเกิดโรคระบาดตลอดปีมี 21% เมื่อมีไก่เบ็ดเป็นโรคตาย เกษตรกร 59% เอาไปฝังหรือเผา 31% เอาไปกิน นอกนั้นเอาไปขายหรือเอาไปทิ้ง

ในเรื่องการถ่ายพยาธิไก่-เบ็ด เกษตรกรจำนวน 91% ของแต่ละจังหวัดไม่เคยทำ ส่วนการหยอดวัคซีนป้องกันโรคระบาดนั้น เกษตรกรจำนวนกว่า 60% ไม่เคยทำเช่นกัน ดังแสดงไว้ในตารางที่ 14

ตารางที่ 14 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่หยอดวัคซีนป้องกันโรคในไก่พื้นบ้าน

จำนวนครั้งที่หยอดวัคซีน	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
ปีละ 2 ครั้ง	9	11
ปีละ 1 ครั้ง	19	22
2-3 ปีต่อครั้ง	4	3
ไม่เคยทำ	68	64

ช่วงทำวัคซีน เกษตรกรส่วนใหญ่ทำก่อนที่จะเกิดการระบาดของโรคโดยซื้อวัคซีนจากร้านขายยาและจากสัตวแพทย์อำเภอ ซึ่งที่ จ. นครราชสีมาผู้ที่ซื้อจากร้านขายยามีถึง 74% ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ด ผู้ที่ซื้อจากร้านขายยาและจากสัตวแพทย์อำเภอมีจำนวนใกล้เคียงกัน ผลจากการทำวัคซีนส่วนใหญ่บอกว่าได้ผลดี มีไก่ตายน้อยลง ส่วนที่บอกว่าไม่ได้ผลมีเพียง 18%

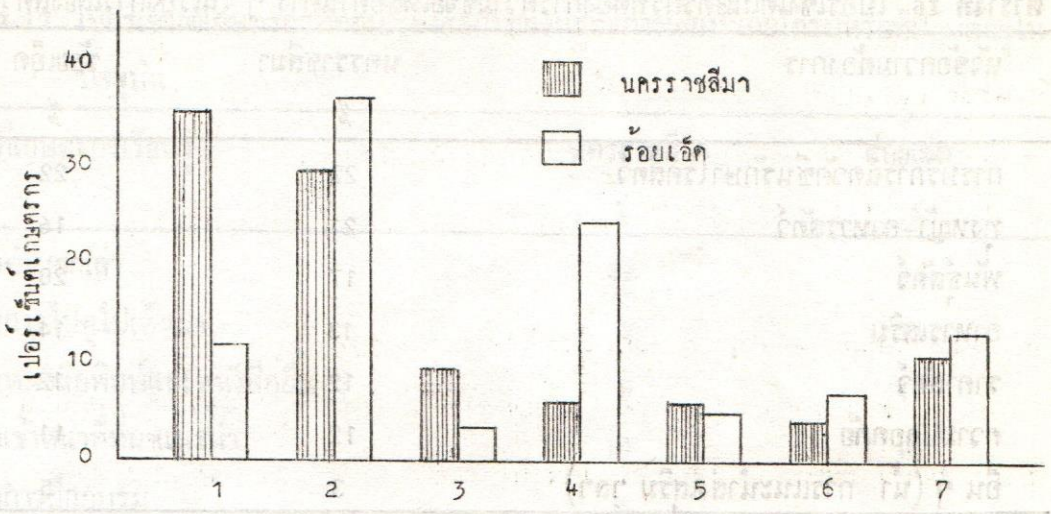
8. ปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในด้านการเลี้ยงสัตว์

จากคำตอบเกี่ยวกับปัญหาการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรที่ จ. นครราชสีมาจำนวน 549 คำตอบ และที่ จ. ร้อยเอ็ด 352 คำตอบ ได้สรุปไว้ในตารางที่ 15 และแผนภูมิที่ 9

ตารางที่ 15 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องปัญหาการเลี้ยงสัตว์

ปัญหาการเลี้ยงสัตว์	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
ปัญหาความแห้งแล้ง	35	12
ปัญหาโรคของสัตว์เลี้ยง	29	36
ปัญหาขาดสัตวแพทย์บริการ	9	3
ปัญหาขาดหญ้า-อาหารสัตว์ในฤดูแล้ง	6	24
ปัญหาการลักขโมยวัวควาย	6	5
ปัญหาการขาดพันธุ์สัตว์ที่ดี	4	7
ปัญหาอื่น ๆ เช่นขาดผู้นำ, ขาดอาหารเสริม, การคมนาคมไม่สะดวก ฯลฯ	11	13

1. ปัญหาความแห้งแล้ง	5. ปัญหาการลักขโมยวัวควาย
2. ปัญหาโรคของสัตว์เลี้ยง	6. ปัญหาการขาดพันธุ์สัตว์ที่ดี
3. ปัญหาขาดสัตว์แพทย์บริการ	7. ปัญหาอื่น ๆ
4. ปัญหาขาดหญ้า-อาหารในฤดูแล้ง	

แผนภูมิที่ 9 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องปัญหาการเลี้ยงสัตว์

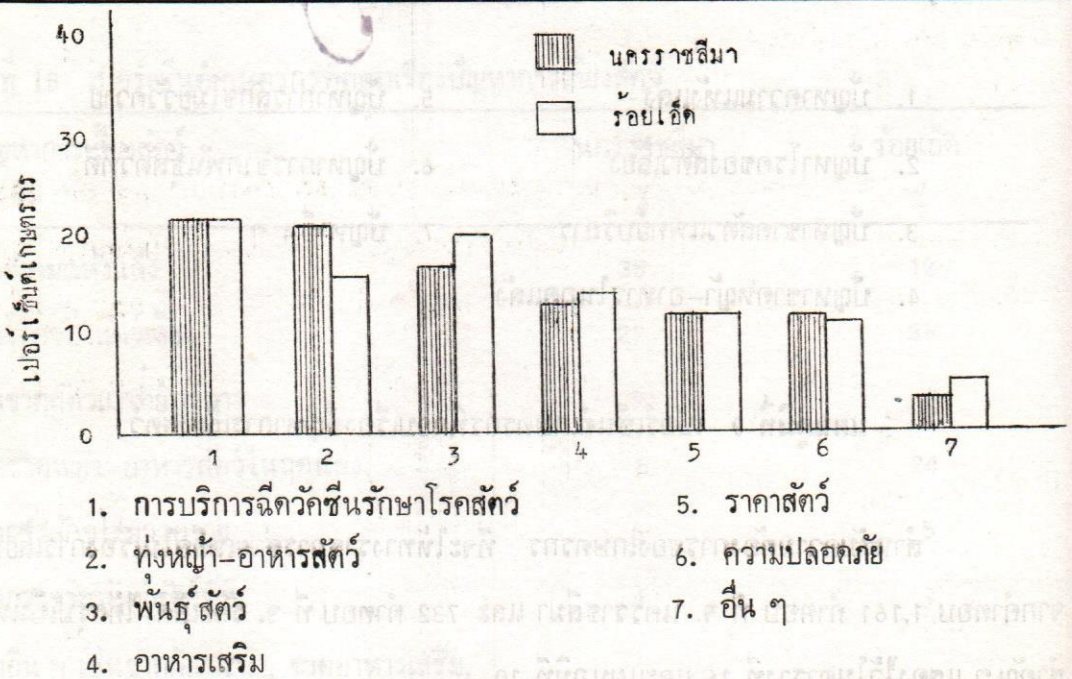
สำหรับความต้องการของเกษตรกร ที่จะให้ทางราชการช่วยเหลือในเรื่องการเลี้ยงสัตว์

จากคำตอบ 1,161 คำตอบ ที่ จ. นครราชสีมา และ 732 คำตอบ ที่ จ. ร้อยเอ็ด ได้สรุปเป็นหัวข้อสำคัญๆ แสดงไว้ในตารางที่ 16 และแผนภูมิที่ 10

ตารางที่ 16 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ต้องการความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ในเรื่องการเลี้ยงสัตว์

หัวข้อความต้องการ	นครราชสีมา	ร้อยเอ็ด
	%	%
การบริการฉีดวัคซีนรักษาโรคสัตว์	22	22
ทุ่งหญ้า-อาหารสัตว์	21	16
พันธุ์สัตว์	17	20
อาหารเสริม	13	14
ราคาสัตว์	12	12
ความปลอดภัย	12	11
อื่น ๆ (น้ำ การแนะนำส่งเสริม ฯลฯ)	3	5

แผนภูมิที่ 10 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ต้องการความช่วยเหลือในเรื่องการเลี้ยงสัตว์

9. สื่อการเรียนรู้วิธีการเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่

ต่อคำถามเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้ที่เกษตรกรเคยได้รับมาหรือที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันในเรื่องการเลี้ยงสัตว์ จากจำนวนคำตอบ 434 คำตอบที่ จ. นครราชสีมา และ 314 คำตอบที่ จ. ร้อยเอ็ด ได้สรุปไว้ในตารางที่ 17

ตารางที่ 17 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่ตอบเรื่องสื่อการเรียนรู้วิธีการเลี้ยงที่เคยได้รับหรือที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน

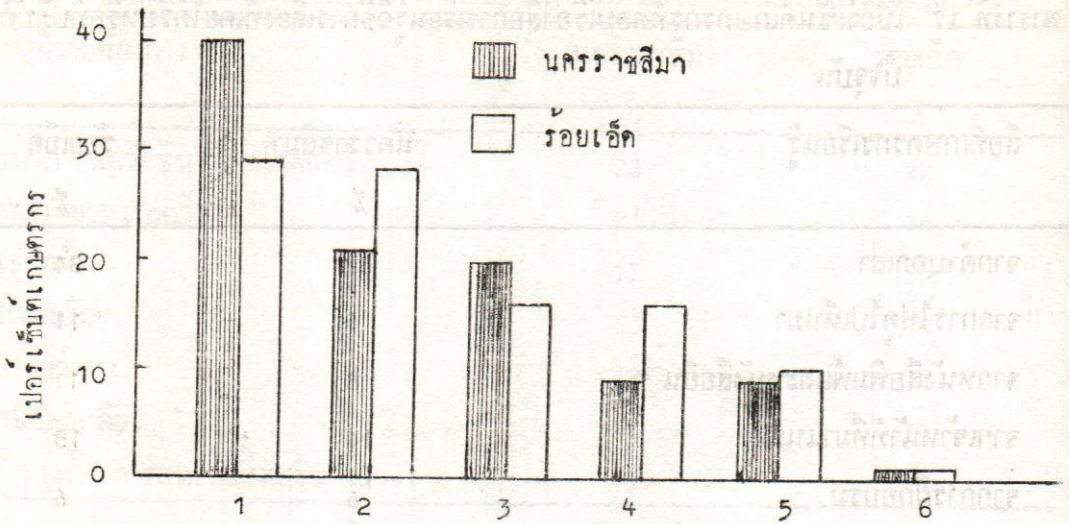
สื่อที่เกษตรกรเรียนรู้	นครราชสีมา %	ร้อยเอ็ด %
จากคำบอกเล่า	32	34
จากการไปดูไปเห็นมา	9	11
จากหนังสือพิมพ์และหนังสืออื่น ๆ	8	11
จากเจ้าหน้าที่ที่มานำเสนอ	14	15
จากการฝึกอบรม	6	6
อื่น ๆ เช่น วิทยุ ทำตามบรรพบุรุษ เป็นต้น	6	4
ไม่มีความรู้เรื่องการเลี้ยงสัตว์	25	19

เกษตรกรส่วนใหญ่ถึง 89% มีความสนใจวิธีการเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่ และวิธีการส่งเสริมที่เกษตรกรต้องการให้ทางราชการช่วยเหลือในเรื่องการเรียนรู้ ได้สรุปจากจำนวนผู้ตอบที่ จ. นครราชสีมา 537 คำตอบ และที่ จ. ร้อยเอ็ด 385 คำตอบ แสดงไว้ในตารางที่ 18 และแผนภูมิที่ 11

ตารางที่ 18 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่แสดงความคิดเห็นถึงวิธีที่ทางราชการควรทำในการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่

วิธีการส่งเสริมให้ความรู้	นครราชสีมา %	ร้อยเอ็ด %
ให้เจ้าหน้าที่แนะนำถึงบ้าน	40	29
จัดฝึกอบรมเกษตรกร	21	28
แจกคู่มือการเลี้ยงสัตว์	20	16
เลี้ยงสัตว์เป็นตัวอย่างที่โรงเรียนของหมู่บ้าน	9	16
ออกรายการวิทยุ	9	10
อื่น ๆ เช่น ตั้งกลุ่มเพื่อเลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้าน ฯลฯ	1	1

1. ให้เจ้าหน้าที่แนะนำถึงบ้าน
2. จัดฝึกอบรมเกษตรกร
3. แจกคู่มือการเลี้ยงสัตว์
4. เลี้ยงสัตว์เป็นตัวอย่างที่โรงเรียนหมู่บ้าน
5. ออกรายการวิทยุ
6. อื่น ๆ

แผนภูมิที่ 11 เปอร์เซนต์เกษตรกรที่แสดงความคิดเห็นถึงวิธีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่

10. วิจารณ์และข้อคิดเห็น

การทำงานซึ่งเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรในสองจังหวัดที่สำรวจนี้ ความจริงแล้ว
 เกษตรกรใช้เวลาปีละไม่กี่เดือน เพราะส่วนใหญ่ทำนาปีละครั้งเดียว ดังนั้นเกษตรกรจึงมีเวลาว่าง
 ที่จะทำอาชีพรองทั้งประเภทที่อาจเรียกได้ว่าถาวรเช่น ทำไร่มันสำปะหลัง ทำสวน เลี้ยงวัว เลี้ยง
 สุนัข เป็นต้น อีกประเภทหนึ่งที่เกษตรกรทำเป็นครั้งคราวเช่น รับจ้าง ในโครงการ กสข. รับ
 จ้างเลี้ยงไม้ปลูกบ้าน เป็นต้น ในการทำนานั้น ควายยังเป็นแรงงานสำคัญอยู่เหมือนในสมัยก่อน
 และในความรู้สึกของเกษตรกร ควายยังเป็นเสมือนสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวที่มีความผูกพัน
 ทางจิตใจและที่ช่วยเสริมสร้างฐานะของตัวเองในการประกอบอาชีพ ดูเหมือนว่าการจะหาซื้อควาย
 หนึ่งตัวจะยากกว่าการมีลูกหนึ่งคน โดยเฉพาะเกษตรกรที่ยากจน

จากข้อมูลจำนวนควายที่เกษตรกรเลี้ยงในแต่ละครัวเรือน ในตารางที่ 2 จะเห็นว่า ที่
 จ. นครราชสีมา (2 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ ที่สำรวจ) มีจำนวนเกษตรกรถึง 33% ที่เลี้ยงควายเกิน

6 ตัวขึ้นไป ซึ่งในจำนวนนี้มีประมาณครึ่งหนึ่งหรือ 17% ของเกษตรกรทั้งหมดที่สำรวจเลี้ยงรายละเอียด 6-7 ตัว ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ด เกษตรกรที่เลี้ยงรายละเอียด 1-3 ตัว มี 77%

ข้อมูลที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือในตารางที่ 3 จะเห็นว่าที่ จ. นครราชสีมา จำนวนควายเพศเมียมีมากกว่าเพศผู้ และควายเพศผู้ที่ไม่ได้ตอมนี้อาจมีจำนวนเปอร์เซ็นต์สูงกว่าที่ จ. ร้อยเอ็ดด้วย (45% และ 21% ตามลำดับ) นอกจากนี้จำนวนลูกควายที่มีอายุต่ำกว่า 1 ปีที่ จ. นครราชสีมา ยังมีมากกว่าที่ จ. ร้อยเอ็ด คือมี 30% และ 14% ตามลำดับ ซึ่งความแตกต่างนี้สัมพันธ์กับจำนวนควายใหญ่ในตารางที่ 2 กล่าวคือที่ จ. นครราชสีมา มีควายเพศเมียและเพศผู้ที่ไม่ได้ตอมนมาก จึงมีจำนวนลูกควายมาก ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ด เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงควายไว้คร้วเรือนละ 1-3 ตัว ซึ่งถ้าเป็นเพศผู้ก็มักจะตอมนแล้ว ดังนั้นจำนวนลูกควายจึงมีน้อย

ในเรื่องการใช้ควายทำงานนั้น ถ้าเปรียบเทียบแผนภูมิที่ 1 กับแผนภูมิที่ 2 จะเห็นว่าที่ จ. นครราชสีมา แม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะเลี้ยงควายไว้รายละเอียดหลาย ๆ ตัว แต่ที่นำมาใช้งานจริงๆ เพียง 1-3 ตัวเท่านั้น ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ด ควายที่เลี้ยง 1-3 ตัว ส่วนใหญ่เป็นควายงานทั้งหมด

อีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือธนาคารวัว-ควายของวัด ซึ่งได้ไปพบมาหนึ่งแห่งดำเนินการมาแล้ว และอีกแห่งหนึ่งกำลังเริ่มโครงการ โดยใช้หลักธรรมะทางพุทธศาสนามาประยุกต์กับการเช่าขี่ของเกษตรกร ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและทางด้านเศรษฐกิจ

สำหรับข้อมูลการเลี้ยงวัว การป้องกันโรคในวัวควาย ปัญหาโรคผู้ร้ายลักขโมย วัว ควาย ข้อมูลการเลี้ยงสุกรและสัตว์ปีก ในสองจังหวัดนี้โดยสรุปทั่วไปไม่แตกต่างกันมากนัก และใกล้เคียงกับที่เคยสำรวจไว้ที่ จ. สกลนครและนครพนม (วิวัฒน์, 2525)

ปัญหาการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรใน 2 พื้นที่ที่ทำการสำรวจครั้งนี้ จากคำตอบของเกษตรกรในตารางที่ 15 และจากการออกสำรวจในพื้นที่จริง เห็นได้ชัดเจนว่า ที่ จ. นครราชสีมา ใน 2 อำเภอกับ 1 กิ่งอำเภอที่สำรวจ ความแห้งแล้งเป็นปัญหาสำคัญอันดับแรก รองลงมาคือปัญหาโรคระบาดของสัตว์ ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ด ความแห้งแล้งกลับเป็นปัญหาที่มีผู้ตอบมากเป็นอันดับที่ 3 ปัญหาโรคระบาดสัตว์มาเป็นอันดับหนึ่ง และปัญหาการขาดแคลนหญ้าอาหารสัตว์ในฤดูแล้งเป็นอันดับสอง ที่เป็นดังนี้เนื่องจากว่าปัญหาความแห้งแล้งและทุรกันดาร ซึ่งเกษตรกรที่ จ. นครราชสีมาประสบอยู่ มีความสำคัญมากกว่าเรื่องอื่น ๆ และทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพทำนาได้

เกษตรกรจึงใช้พื้นที่นาที่ว่างเปล่านั้นเลี้ยงวัวควาย ส่วนที่ จ. ร้อยเอ็ดมีการพัฒนาดีกว่า ทั้งแหล่งน้ำและเรื่องอื่น ๆ เกษตรกรเลี้ยงวัวควายในแต่ละครัวเรือนจำนวนน้อยตัว และเป็นวัวงานควายงานเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงให้ความสนใจต่อการเลี้ยงดูแลสัตว์ดีกว่า ซึ่งปัญหาสำคัญคือ โรคระบาดสัตว์และการขาดแคลนหญ้า-อาหารสัตว์ อย่างไรก็ตาม จากคำตอบของเกษตรกรที่ต้องการให้ทางราชการช่วยเหลือที่สุด 3 อันดับแรกในทั้งสองจังหวัดคือ การบริการฉีดวัคซีนสัตว์ ทุ่งหญ้า-อาหารสัตว์ และพันธุ์ สัตว์ที่ดี

จากผลสรุปทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าเพื่อให้การพัฒนาค่านการเลี้ยงสัตว์ได้บรรลุเป้าหมายตรงกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกรยากจนในชนบทของอีสาน มีหลายประการที่ทางหน่วยราชการเกี่ยวข้อง น่าจะได้พิจารณาทั้งที่เร่งด่วนและระยะยาวดังนี้

1. สัตว์เลี้ยงที่ควรจะได้รับความสะดวกและได้รับการพัฒนามากที่สุดคือ ควาย เพราะเป็นสัตว์ที่เป็นแรงงานสำคัญในการประกอบอาชีพ เพื่อทำรายได้ให้กับเกษตรกรเกือบทุกครัวเรือน
2. การเพิ่มบริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคในวัวควาย ควรจะได้ทำมากกว่าหนึ่งครั้งต่อปี แทนที่จะทำเพียงปีละครั้งอย่างในปัจจุบัน และควรกระจายบริการให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านตำบล การป้องกันโรคจึงจะได้ผลจริง ๆ ซึ่งในเรื่องนี้เกษตรกรนิยมการฉีดวัคซีนอยู่แล้ว แต่ไม่สามารถทำเองได้ ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของทางราชการ
3. ปัญหาการตายของลูกสัตว์โดยเฉพาะควายที่เนื่องจากพยาธิ ควรจะได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน ทั้งโดยให้คำแนะนำและยาถ่ายพยาธิให้ถึงมือเกษตรกรจริง ๆ
4. การขาดทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์เป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่ได้รับการแก้ไข ทั้งเฉพาะหน้าและระยะยาว ซึ่งตามสภาพความเป็นจริงในชนบทนอกจากมีหญ้าตามธรรมชาติและฟางข้าวแล้วยังมีพืชชนิดอื่น ๆ ที่มีคุณค่าทางอาหารมากกว่า เช่นต้นจ๊อจ่า (ต้นกำมปู) กระถิน เมล็ดนุ่น และแม่แต่มันสำปะหลังและรำข้าว เป็นต้น ซึ่งถ้าหากได้มีผู้ให้คำแนะนำและให้ความรู้ ก็น่าจะเกิดประโยชน์กับเกษตรกรมิใช่น้อย แม้แต่อาหารแรมธาตุสำหรับวัวควายก็น่าจะได้บริการหรือขายในราคาถูกให้กับเกษตรกร

5. พ่อพันธุ์ วัวพันธุ์ ควายที่ดีควรจะได้เร่งดำเนินการให้ถึงเกษตรกรมากขึ้นและกระจายไปทุกตำบล เพื่อให้ทันกับจำนวนวัวควายตัวผู้ที่เกษตรกรนิยมตอนไวใช้งานกันมากขึ้น และยังเป็นการปรับปรุงพันธุ์ ของเกษตรกรอีกด้วย

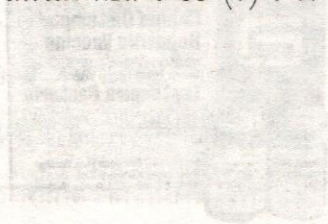
6. ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกษตรกรทั่วไปถือเป็นเรื่องธรรมดา แต่เป็นปัญหาที่ทางราชการควรจะได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ ปัญหาโรคนิวคาสเซิลในไก่พื้นบ้าน ควรจะได้ทำการทดลองประสิทธิภาพของวัคซีนที่จะนำไปใช้กับไก่พื้นบ้าน และจัดทำโปรแกรมการทำวัคซีนให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพการเลี้ยงจริงของเกษตรกร รวมทั้งการบริการวัคซีนและคำแนะนำการใช้ที่ถูกต้องให้ถึงเกษตรกร ซึ่งจะเป็นการเพิ่มรายได้และอาหารโปรตีนอย่างที่ดีสำหรับชาวนชนบท

กิตติกรรมประกาศ

การสำรวจนี้ ได้รับเงินสนับสนุนจากโครงการการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาชนบทของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ดำเนินการสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลโดย นิสิตสัตวแพทย์ เฉพาะอย่างยิ่งนิสิตปี 4/2524

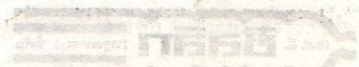
เอกสารอ้างอิง

วิวัฒน์ ชวนใช้ 2525 สรุปผลการสุ่มสำรวจการเลี้ยงสัตว์ในชนบทที่ จ. สกลนคร และ นครพนม สัตวแพทย์สาร 33 (1) : 39-51.

LABORATORIES, NORTH CHICAGO, ILLINOIS 60664, U.S.A.

กรมการสัตวบาล กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กรมการสัตวบาล กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ป้องกันโรคไข้หัดสุนัขด้วย
 วัคซีนรวมโรคไข้หัดสุนัข โรคตับอักเสบ
 และเลปโตสไปโรซิส

CANINE DISTEMPER HEPATITIS VACCINE/LEPTOSPIRA BACTERIN

MODIFIED LIVE VIRUS
 CANINE TISSUE CULTURE ORIGIN

ผู้แทนจำหน่ายแต่ผู้เดียวในประเทศไทย

แผนกเกษตร

1 ถนนสีลม กรุงเทพฯ 15

ต.ป.ณ.ก 379 โทร. 233-5870

ผลิตภัณฑ์ของ ABBOTT
 LABORATORIES, NORTH CHICAGO,
 ILLINOIS 60064, U.S.A.